

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
кафедра педагогіки

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ
ЦІННОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

Кваліфікаційна робота магістра

Виконавець: здобувач другого рівня вищої
освіти, м21ПО групи
Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність 013 Початкова освіта
Освітньо-професійна програма: початкова
освіта
ГАЛУШКОВА Марія Михайлівна

Керівник:
асистентка кафедри педагогіки
КОВАЛЬ Карина Валентинівна

Рецензент:
доцентка кафедри початкової освіти
ЧЕМОНИНА Лада В'ячеславівна

Запоріжжя – 2024

ЗМІСТ

| | |
|---|----|
| ВСТУП..... | 3 |
| РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ..... | 7 |
| 1.1. Історико-педагогічний аналіз проблеми формування морально-етичних цінностей здобувачів початкової освіти..... | 7 |
| 1.2. Поняттєвий апарат проблеми дослідження..... | 15 |
| 1.3. Специфіка формування морально-етичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку..... | 22 |
| 1.4. Огляд навчальних програм та підручників для здобувачів початкової освіти..... | 32 |
| Висновки до 1 розділу..... | 37 |
| РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ.... | 39 |
| 2.1. Педагогічні умови та методика формування морально-етичних цінностей здобувачів початкової освіти..... | 39 |
| 2.2. Проєктування педагогічного експерименту..... | 43 |
| 2.3. Емпіричне дослідження рівня формування морально-етичних цінностей учнів молодшого шкільного віку..... | 45 |
| 2.4. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи..... | 51 |
| Висновки до 2 розділу..... | 62 |
| ВИСНОВКИ..... | 63 |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... | 65 |
| ДОДАТКИ..... | 70 |

ВСТУП

В умовах війни діти зіштовхуються зі стресом, тривогою та страхом. Формування морально-етичних цінностей сприяє розвитку стійкості та адаптації до складних життєвих обставин. Окрім того, в ці важкі часи важливим для формування об'єктивного світогляду у молодших школярів є розвиток критичного мислення, здатності аналізувати інформацію та відрізнити факти від маніпуляцій, формування цінностей співпереживання, допомоги та підтримки, що сприяє створенню емоційно здорового середовища в класі та школі (що є особливо важливим у періоди криз). Важливим та дуже актуальним у контексті війни за суверенітет країни є і виховання патріотизму, поваги до історії та культури України, формування розуміння цінності незалежності та свободи. І, зрештою, розвиток морально-етичних цінностей у дітей покладає основу для виховання майбутніх лідерів, які зможуть відігравати позитивну роль у відновленні та розвитку українського суспільства після завершення війни. Таким чином, формування морально-етичних цінностей у молодших школярів є надзвичайно актуальним завданням в умовах війни, оскільки це сприяє психологічній стабільності, зміцненню національної ідентичності та підготовці підростаючого покоління до вирішення майбутніх соціальних викликів.

Важливу роль в цьому процесі відіграють педагогічні умови. Загалом, педагогічні умови навчального та виховного процесу мають завжди розвиватись та адаптуватись до реального середовища та його потреб, вимог соціуму та новітніх технічних надбань людства. Саме тому створення відповідних педагогічних умов формування морально-етичних цінностей здобувачів початкової освіти є **актуальним та своєчасним.**

Вивченням та обґрунтуванням педагогічних умов, які сприяють успішному формуванню морально-етичних цінностей, розробкою прийомів їх інтеграції у навчальний процес, формулюванням критеріїв та інструментів для оцінки рівня сформованості морально-етичних цінностей у молодших школярів, аналізом ефективності застосованих педагогічних умов, адаптацією навчальних методик та

педагогічних умов до сучасних умов займаються безліч закордонних та вітчизняних вчених, серед яких варто назвати Н. Бібік, О.В. Боровця, В.М. Горзова, К.О. Журбу, С. В. Коновця, І. М. Шкільну, Т. Іванченко, З. Канівця, В. Г. Кремень, В.О. Лозового, В. Ю. Мельниченко, О. П. Осипчука, О. П. Поліщук та багатьох інших. Можна стверджувати, що загальна теоретична база питання розроблена доволі ґрунтовно та широко, однак ці знання вимагають постійної актуалізації, особливо зараз, в часи, коли технічний прогрес йде пліч-о-пліч із скрутними часами війни та загальнонаціональної кризи. Саме тому це дослідження має важливе практичне значення в контексті розв'язання проблеми підбору найбільш дієвих та результативних педагогічних умов формування морально-етичних цінностей дітей молодшого шкільного віку.

Об'єктом дослідження виступає процес формування морально-етичних цінностей у здобувачів початкової освіти в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Предметом - педагогічні умови формування морально-етичних цінностей здобувачів початкової освіти.

Метою дослідження є визначення та обґрунтування ефективних педагогічних умов, які сприяють формуванню морально-етичних цінностей у здобувачів початкової освіти, та розробити на їх основі практичні рекомендації для вчителів початкових класів.

Відповідно до мети були сформульовані **наступні завдання**:

1. Провести історико-педагогічний аналіз проблеми формування морально-етичних цінностей здобувачів початкової освіти;
2. Надати поняттєвий апарат проблеми дослідження;
3. Розкрити специфіку формування морально-етичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку;
4. Здійснити огляд навчальних програм та підручників для здобувачів початкової освіти;
5. Сформулювати педагогічні умови формування морально-етичних цінностей здобувачів початкової освіти;

6. Описати методика формування морально-етичних цінностей на уроках у початковій школі;
7. Організувати емпіричне дослідження рівня формування морально-етичних цінностей учнів молодшого шкільного віку;
8. Проаналізувати результати дослідно-експериментальної роботи та сформулювати на їх основі практичні рекомендації.

В межах дослідження були використані **методи**: аналізу та синтезу, узагальнення та систематизації (для вивчення питань розуміння та впровадження в освітній процес моральних та етичних тем, для характеристика педагогічних умов та підходів до їх реалізація), порівняння та теоретичного моделювання (для формування нових, експериментальних педагогічних умов). Окрім того, були використані також емпіричні методи: спостереження (для фіксація процесу та результатів втілення запропонованих дидактичних умов), педагогічного експерименту (для реалізація процесу дослідження втілення експериментальних педагогічних умов та оцінки його впливу на формування морально-етичних цінностей учнів), діагностичний (анкетування, втілене з метою фіксація оцінки власне учнів результативності та підхожості запропонованих педагогічних умов), праксиметричні (вивчення практичних результатів вивчення морально-етичних тем), математично-статистичні методи (двовибірковий t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок, обраний для обчислення отриманих статистичних даних).

Гіпотеза дослідження сформульована наступним чином: використання запропонованих педагогічних умов підвищить якість та ефективність формування морально-етичних цінностей здобувачів початкової освіти.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в удосконаленні наявних педагогічних умов формування морально-етичних цінностей молодших школярів, з урахуванням сучасної ситуація (а саме кризового стану соціуму, посиленої психологічної напруги учнів, змішаного або дистанційного типу навчання, змінених соціокультурних умов існування українців).

Практичне значення отриманих результатів: на основі емпіричного тестування розроблених експериментальних дидактичних умов формування морально-етичних

цінностей було сформовано конкретні рекомендації щодо їх подальшого вдосконалення та практичного використання.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку літератури та 1 додатку, викладених на 70 сторінках (63 сторінки основної частини). В роботі наведені 11 таблиць та 2 рисунки. Список літератури складається з 41 найменування.

ВИСНОВКИ

У ході виконання дипломної роботи на тему "Педагогічні умови формування морально-етичних цінностей здобувачів початкової освіти" було досліджено процес формування морально-етичних цінностей у здобувачів початкової освіти в умовах загальноосвітнього навчального закладу. Робота мала на меті визначення та обґрунтування ефективних педагогічних умов, що сприяють формуванню цих цінностей, та розробку на їх основі практичних рекомендацій для вчителів початкових класів.

У процесі дослідження було проведено історико-педагогічний аналіз проблеми, визначено поняттєвий апарат, розкрито специфіку формування морально-етичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку, здійснено огляд навчальних програм та підручників. Були сформульовані педагогічні умови та описана методика формування цих цінностей на уроках у початковій школі, які полягали у: створенні позитивного навчального середовища, залученні учнів до співпраці та комунікації, глибокій інтеграції морально-етичних тем у навчальний процес та використанні для цього новітніх технологічних можливостей, використанні рольових ігор та ситуативних вправ, заохоченні саморефлексії та самоаналізу, використанні позитивного підкріплення.

Емпіричне дослідження рівня формування морально-етичних цінностей учнів молодшого шкільного віку підтвердило значущість і ефективність запропонованих педагогічних умов. Була повністю підтверджена сформульована гіпотеза (використання запропонованих педагогічних умов дійсно підвищило якість та ефективність формування морально-етичних цінностей здобувачів початкової освіти). Були зафіксовані якісні зміни в розумінні учнями морально-етичних тем та бажанні розвивати свої знання та практичні навички в цьому напрямку.

На основі аналізу результатів дослідно-експериментальної роботи були сформульовані практичні рекомендації, які можуть бути використані вчителями початкових класів для оптимізації процесу формування морально-етичних цінностей у здобувачів початкової освіти.

Таким чином, дипломна робота внесла вагомий внесок у розробку теоретичних та практичних аспектів формування морально-етичних цінностей у молодших школярів, сприяє підвищенню ефективності педагогічного процесу в початковій школі та розвитку гармонійної особистості учнів.

Окрім того, дослідження дозволило сформулювати напрямки для подальших досліджень на тему педагогічних умов формування морально-етичних цінностей здобувачів початкової освіти, які можуть включати: дослідження впливу сучасних технологій на формування морально-етичних цінностей (аналіз того, як використання цифрових засобів навчання та інтернет-ресурсів впливає на розвиток моральних цінностей у молодших школярів); вивчення міжкультурних аспектів формування морально-етичних цінностей (дослідження того, як культурні відмінності та міжнаціональні взаємодії впливають на процес формування моральних цінностей у дітей, що є актуальним в контексті міжетнічного багатства української нації); розробку та апробацію інноваційних навчальних програм з використанням сучасних підходів та технологій; дослідження впливу сімейного виховання на формування моральних цінностей; вивчення ефективності міжпредметної інтеграції у формуванні морально-етичних цінностей; оцінку сучасних змін в морально-етичному компасі сучасних дітей та юнацтва (у зв'язку з війною). Ці напрямки досліджень можуть сприяти подальшому розвитку теорії та практики виховання морально-етичних цінностей у молодших школярів, а також покращенню якості освітнього процесу в початковій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк О. Розвиток творчого потенціалу учня. Початкова освіта. 2013. №7. С. 10 – 11
2. Бібік Н. Спитай себе, дитино, хто ти (казка як засіб формування життєвих цінностей) / Н. Бонь. Учитель початкової школи. 2017. № 8. С. 34-35
3. Боровець О. В. Організація освітнього простору нової української школи: дидактичний аспект. Серія: Педагогічні науки. Наукові записки. Випуск 207. С. 56 – 67
4. Виховання моральної самосвідомості зростаючої особистості в позакласній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів: монографія / І. Д. Бех та ін. Харків: Друкарня Мадрид, 2016. 176 с
5. Водолазська Т. Освітнє середовище як «третьій учитель». Імідж сучасного педагога. 2018. № 4. С. 10 – 12
6. Горзов В. М. Формування морально-етичних цінностей у молодших школярів засобами краєзнавства: дипломна робота ОС «Магістр» напр. підгот. спеціальності 013 «Початкова освіта» / В. М. Горзов; наук. кер. М. І. Кузьма-Качур - Мукачево: МДУ, 2019. 79 с.
7. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.12.2023)
8. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.12.2023)
9. Журба К. О., Коновець С. В., Шкільна І. М. Особистісно орієнтована методика виховання моральної самосвідомості зростаючої особистості: метод. реком. Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. 176 с
10. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 11.12.2023)

11. Іванченко Т. Формування духовно-моральних цінностей молодших школярів у процесі навчання. Акад. пед. наук України. Харків: «ОВІС», 2022. Ч. 1. С. 37–55.
12. Канівець З. Дидактичний інструментарій для розвитку ключових компетентностей та наскрізних умінь учасників освітнього процесу. Схвалено на засіданні кафедри розвитку освітніх галузей Полтавської академії неперервної освіти ім. МВ Остроградського (протокол № 1 від 12.01. 2023) Рекомендовано вченою радою Полтавської академії неперервної освіти ім. МВ Остроградського, 92. 55 с.
13. Кіт Г. Г., Демченко О. П. Готовність майбутнього вчителя до організації творчої навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах НУШ. Нова українська школа: початок реформ. 2020. С. 251 – 255
14. Компетентності Нової української школи. URL: <http://jds.multycourse.com.ua/ua/page/21/113> (Дата звернення: 05.11.2023).
15. Косенко Д. Новий освітній простір. Мотивуючий простір: інформаційний посібник/ заг. ред. А. Седоченко. 2019. 255 с.
16. Кремень В. Г. Глобальний світ і особистість: ціннісні орієнтири людського буття. Наука і суспільство. 2018. № 5/6. С. 2–10.
17. Курняк Л. Екологічна культура: поняття та формування. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», 2015. №10. С. 48-51
18. Лозовой В. О. Моральна культура особистості як серцевина її духовності / В.О. Лозовой // Духовно-моральнісні основи та відповідальність особистості у долі людської цивілізації : зб. наук. пр. : за матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 5-6 листопада 2014 р., м. Харків : у 2 ч. Ч. 1 / ред. О. Г. Романовський, Ю. І. Панфілов. Харків : НТУ "ХП", 2015. С. 20-24.
19. Мельниченко В. Ю. Формування ціннісних орієнтацій учнів початкової школи засобами позакласної роботи : кваліфікаційна робота / науковий керівник – к. філол. н., доц. Ірина Володимирівна Онищенко. Кривий Ріг, 2023. 117 с.

20. Наказ МОН від 23.03.2018 № 283 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи». URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nop/3_metodichni-rekomendatsii.pdf (дата звернення 15.10.2023)
21. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Н. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
22. Озджан Л. М. Розвиток креативного мислення учнів початкових класів у процесі позакласної роботи. Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка 2021. 86 с.
23. Онищук Л. Нова українська школа: реалії та перспективи. Український педагогічний журнал. 2018. № 1. С. 47 – 53
24. Осипчук О. П. (Поліщук О. П.) Педагогічні умови формування моральної поведінки у молодших школярів. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. пр. Рівне: РДГУ, 2017. Вип. 17 (60). С. 272–275.
25. Осипчук О. П. (Поліщук О. П.) Психолого-педагогічні засади розуміння й усвідомлення моральних норм та вимог учнями молодшого шкільного віку. Інноватика у вихованні: зб. наук. пр. Рівне: РДГУ, 2017. Вип. 5. С. 258–265
26. Остапйовська І. І., Остапйовський І. Є. Використання інформаційних технологій у виховній діяльності вчителя початкових класів Нової Української Школи. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. №207. 2022. С. 256 – 260
27. Поліщук О. П. Формування морально-ціннісних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. Рівненський державний гуманітарний університет, Рівне, 2020 рік. 180 с.
28. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національнопатріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах: наказ

М-ва освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/ (дата звернення: 13.02.2024)

29. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти» (з дипломом молодшого спеціаліста). Наказ Міністерства економіки України від 23.12.2020 р. № 2736. URL: [file:///C:/Users/%D0%97%D0%9E%D0%AF/Downloads/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7_2736%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%97%D0%9E%D0%AF/Downloads/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7_2736%20(1).pdf) (дата звернення: 10.02.2024).

30. Пустовіт Н.А. Екологічна компетентність як показник гармонізації взаємодії школярів із природою. Збірник наукових праць "Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді". Київ, 2019. 65 с.

31. Пустовіт Г. П. Формування ціннісних орієнтацій особистості у позашкільних навчальних закладах: теоретичний контекст. Науковий вісник Чернівецького університету. Чернівці: Чернівець. нац. у-т, 2015. Вип. 760: Педагогіка та психологія. С. 120–129

32. Сахарова М. Забезпечення освітнього простору учнів початкових класів в умовах НУШ. Редакційна колегія. №149. 2023. 54 с.

33. Сойчук Р.Л. До проблеми сутності смисложиттєвих цінностей особистості. Сучасні інформаційні та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : Зб. наук. пр. Вип. 51 / Редкол. Київ - Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. Вип. 51. С. 77–81.

34. Столяр З. В. Психолого-педагогічні засади початкового навчання української мови і умовах НУШ. Редакційна колегія. 2020. С. 42

35. Сьомко Т. Педагогічні умови організації розвивального середовища в НУШ на засадах креативності. Формування сучасної науки: методика та практика. №2. 2021. С. 84 – 87

36. Сучасний психолого-педагогічний словник / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький: Домбровська Я. М., 2016. 473 с.

37. Типові освітні програми. 1-2 та 3-4 класи НУШ. Київ, 2019. 240 с.

38. Українська педагогіка. Освітній портал. Метод проєктів.
URL: <http://ukrped.com/skarbnichka/396.html> (дата звернення: 10.04.2024).
39. Феньов Я.І. Наукові основи організації освітнього середовища за концепцією НУШ / Я.І. Феньов, М.В. Шипович. Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції: збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції, 22-23 жовтня 2020 р., Мукачево / Ред.кол.: Т.Д. Щербан (гол.ред.) та інш. Мукачево: Вид-во МДУ, 2020. С. 327-329
40. Чос С. Нестандартні форми розвитку комунікативної компетентності учнів початкових класів НУШ. Молодий вчений. №9 (97). 2021. С. 24– 27
41. Як технічно організувати дистанційне навчання – покрокова інструкція.
URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-tehnicno-organizuvatydystantsijne-navchannya-pokroкова-instruktsiya/> (дата звернення: 10.08.2024).